

RAZGLEDI

UDK
UDC
92 Kocen B.BLAŽ KOCEN
(1821—1871)

Marjan Žagar*

150-letnice rojstva in 100-letnice smrti geografa in predvsem za-
služnega kartografa Blaža Kocena so se dostojno spomnili slovenski
in češki geografi in tudi njegovi ožji rojaki in domačini iz Ponikve
pri Celju. Zaradi različnih rokov izidov publikacij in zaradi različnih
tehničnih težav pri tisku, organizaciji proslave in postavitvi spomin-
skega obeležja, se je celotno proslavljanje raztegnilo in zavleklo za
dobro leto. Slovenski geografi so se Kocena spomnili v Geografskem
obzorniku,¹ Geografsko društvo Slovenije pa je skupno z občino Šent-
jur pri Celju postavilo spominsko obeležje na mestu, kjer je nekoč
stala Kocenova rojstna hiša. Ob odkritju spomenika so domačini iz
Ponikve priredili svojemu zaslužnemu predniku lepo svečanost.² Ko-
cenove obletnice sta se spomnili kar dve ugledni češki reviji: Sborník
vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci³ in Acta Universitas Car-
olinae.⁴ Da bi obvestili tudi bralce, ki jim zgoraj navedeni viri niso
pri roki, se tudi, čeprav nekoliko pozno, Geografski vestnik spominja
obletnice Blaža Kocena.

Osnovni življenjepisni podatki Blaža Kocena, ali Blasiusa Ko-
zenna oz. Kozena, kakor so ga takrat poimenovali, so močno podobni
življenju drugih kmečkih otrok, ki so bili poslani v višje šole in so
si lahko šele pozneje kot duhovniki poiskali delovno področje. Rodil

¹ Geografski obzornik, XVIII, št. 3-4, str. 52—53, Ljubljana 1971.

² Geografski vestnik, XLIV, str. 184—185, Ljubljana 1972.

³ O. F. Babler, Dvojí výročí Blaže Kocena, Sborník vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, 1972.

⁴ Ludvík Mucha, Česka vydání Kozennových školních zeměpisných atlasů, Acta Universitas Carolinae (Geogr. 1-2) Praha 1971.

* dr., univ. docent, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000, Ljubljana, YU, Aškerčeva 12.

se je 24. januarja 1821 kot sin malega kmeta v vasi Hotunju blizu Ponikve pri Celju. Prvo izobrazbo je dobil na enorazrednici na Ponikvi,⁵ šolanje je nadaljeval na gimnaziji v Celju, na liceju v Gradcu in bogoslovju v Celovcu. Bil je posvečen za duhovnika pri Sv. Andražu v Labotski dolini, nato je nekaj let kaplanoval v Šentrupertu nad Laškim, Šoštanju in Rogatcu. 1850 je pustil kaplanovanje in nastopil mesto suplenta na celjski gimnaziji, 1852 je dobil dopust, da je lahko nadaljeval študij na Dunaju in jeseni 1853 je opravil zaključne izpite iz matematike, fizike in prirodopisa. Kot profesor je služboval na gimnazijah v Ljubljani (1854), v Gorici (1855—58) in v Olomoucu (1859—70).⁶

Čprav Kocen ni nikdar v šoli poučeval zemljepisa, ima vseeno velike zasluge za razvoj metodike zemljepisnega pouka, za to, da se je pouk zemljepisa ločil od pouka statistike in zgodovine in postal samostojen predmet in predvsem, zaslovel je kot kartograf.

Že v Gorici je Kocen v gimnazijskem izveščju objavil klimatološko študijo »Das Clima von Görz«, predvsem pa je pomembna študija »Grundzüge der Geographie« (Osnove geografije), ki je pozneje doživela več izdaj na Dunaju, Pešti (1858) in na Dunaju ter Olomoucu (1864). V Olomoucu je napisal vrsto učbenikov zemljepisa za ljudske, meščanske in srednje šole, ki so doživeli mnogo izdaj in so jih prevedli v druge jezike: *Spezielle Geographie, Geographie und Statistik d. ö. u. Monarchie, Leitfaden der Geographie, Erdbeschreibung für Volksschulen* (11 izdaj), *Geographische Lehrmittel*.

Po vsej takratni državi pa je Kocen zaslovel s svojimi atlasi. Za to delo ga je pridobil njegov češki založnik, knjigarnar in tiskarnar E. Hölzl (1817—1885), ki ima velike zasluge, ne le za razvoj knjigo-trštva, ampak tudi geografije in še prav posebno kartografije. Hölzl je tudi na Dunaju ustanovil geografski inštitut. Verjetno je bil njegov kartografski zavod največji in najpomembnejši v vsej Avstro-Ogrski. Hölzl je sposobnega in delovnega Kocena, ki mu je izdajal knjige, pridobil za misel, da bi pripravil izvorni avstrijski zemljepisni atlas, ki naj bi nadoknadil atlase nemškega porekla. Odprava uvoženih atlasov iz Berlina, Leipziga in Gothe je imela tehtne gospo-

⁵ 1898 so mu vzdali na osnovni šoli spominsko ploščo.

⁶ Vsekakor bo potrebno natančneje raziskati Kocenovo življenje in delo. O njem vemo pravzaprav le malo. O. F. Babler (glej op. 2) npr. piše, da je Kocen študiral teologijo v Ljubljani, V. Bohinec pa piše v GV (1925), da je študiral v Celovcu. Babler tudi navaja, da je bil Kocen profesor na gimnaziji v Ljubljani, v Gradcu in nato v Gorici (op. 2 str. 135), V. Bohinec in L. Mucha pa pišeta, da je služboval v Ljubljani in Gorici, nič ne omenjata Gradca. Bohinec in Mucha pa pišeta, da je Kocen dobil l. 1870 dopust, da bi nadaljeval kartografske študije (Bohinec), oziroma nadaljeval kartografsko delo (Mucha), Babler pa pravi, da mu je dunajsko ministrstvo z odlokom št. 9020 dne 13. sept. 1863 odobrilo enoletni bolezenski dopust, 3. nov. 1863 pa da je bil s cesarskim odlokom imenovan za člana cesarskega šolskega sveta (Kaiserlicher Unterrichtsradt). Babler nato piše, da je Kocen moral l. 1870 zaradi bolezn predčasno v pokoj. Tudi glede njegove smrti si pisci niso edini. Bohinec navaja, da je na hitro umrl za jetiko, Babler piše o dolgotrajni bolezni, upokojitvi in nato smrti, Mucha pa piše, da je umrl za tifusom.

darske in politične posledice. Domači atlasi so lahko natančneje prikazovali vzhodne in južne dele Avstrije npr. Bukovino, Ogrsko, Hrvaško, Slavonijo in Dalmacijo, pa tudi sosednje balkanske dežele južno od cesarstva npr. Bosno in Srbijo. Ob pripravi domačih atlasov je tudi bilo možno odpraviti številne napake, za katere trdi Babler, da so jih uvoženi atlasi bili polni, četudi so jih delali kartografi svetovnega slovesa, kakor je tedaj bil npr. H. Kiepert (op. 2. str. 136).

Fantastične zamisli o izdelavi domačih atlasov in kart se je Kocen hitro oprijel in jo realiziral. Bil je sicer samouk, toda izredno delaven, natančen, zanesljiv in sposoben kartograf. Njegove karte imajo izredno malo napak in njegovo vzorno delo je resničen napredek.

O. F. Babler piše, da je že 1860. izšel najprej Kocenov atlas za osnovne in meščanske šole, medtem ko govori ugledni zgodovinar češke kartografije L. Mucha le o prvi nemški izdaji »najznamenitejšega Kocenovega atlasa za srednje šole, ki je izšel leta 1861 pod naslovom Geografischer Schul Atlas in 31 Karten für Gymnasien, Real- und Handels-Schulen der Oesterreichischen Monarchie von B. Kozenn«. Te izdaje namreč niso ohranjene in vemo za nje le iz citatov in bibliografije. Sledile so nove in nove izdaje v vseh jezikih tedanjega cesarstva. Prva izdaja v srbohrvatskem jeziku je izšla l. 1887. Nikjer še ni zbrano, koliko je bilo resnično vseh izdaj tega atlasa po različnih krajih in na različnih jezikih. 1951. navajajo 75. izdajo, ob 100-letnici atlasa pa navajajo že 86. izdajo atlasa. Po prvi svetovni vojni je atlas ponovno izšel v srbohrvatskem jeziku v Zagrebu in ob njem se je vzgajalo tudi več povojnih generacij v slovenskih srednjih šolah.

Kocen je izdelal tudi nekaj stenskih kart, ki jih je tudi izdal Hölzl (zemeljske poloble, Evropa, Koroška, Štajerska, Zgornja in Spodnja Avstrija, Palestina). L. Mucha pravi, da so Čehi dobili svoje prve resnične stenske karte šele od Kocena in s pomočjo njega. Zelo zanimivi sta njegovi veliki stenski karti, Češkega kraljestva in dvojezična karta Moravske s Slezijo (1 : 200.000), ki sta obe že drugič izšli leta 1874.

Kako veliki potrebi je zadostil Kocen s svojimi kartami, se vidi že po tem, da so si sledile nove izdaje druga za drugo. Temu primerno pa je bil tudi Kocen vse do svoje smrti skrajno delaven. Tega se tudi sam zaveda, ko piše, »malokdo je narisal toliko kart kot jaz«. Zato tudi izdaje, ki so si sledile, niso enake, ampak je povsod nekaj novega. Že 1863. ima npr. za nas zanimivo karto alpskih dežel, kjer je zarisana slovenska narodnostna meja po Czörnigovi karti in ji je dodan tudi seznam slovenskih krajevnih imen. 1836. je Hölzl založil tudi 9 Kocenovih nemih kart pod naslovom: Oro-hydrografischer Atlas in 9 Karten.

Delo je Kocena prisililo, da se je resno ukvarjal s teorijo in metodologijo kartografije, pa tudi zemljepisnega pouka. Iz tega olomouškega časa je njegova razprava Geographische Lehrmittel in tudi druga izdaja Grundzüge der Geographie, ki ji je dodal 42 lesorezov. Nekatere njegove misli in napotki so tako sveži, da bi jih mogli brez

posebnih dodatkov vključiti v kakšno sodobno metodiko ali pa med napatke, kakšne morajo biti šolske karte, npr. ko govori o nazornosti zemljepisnega pouka, ali ko pravi, da naj bo atlas takšen, da bo služil učencem v enaki meri vsa leta šolanja, zato naj bo preprost, jasen in obsežen oz. bogat, naj ne bo ozko geografski, ampak naj upošteva tudi zgodovinsko pomembne kraje ter tudi trgovino, industrijo in podobno, čemur bi danes rekli, naj bo geografski v širokem pomenu izraza.

Spričo obširnih nalog, ki jih je moral rešiti v tedanjih razmerah sam, ob zares pionirskem delu, ki ga je vseskozi opravljal in ob upoštevanju časa v katerem je delal, je lažje razumljivo, da je Kocen gledal na duhovno ustvarjalno delo izrazito individualistično. Zato pripisuje velike duhovne stvaritve le ob združitvi velike delavnosti in razumske tvornosti v eni osebi in odreka globljo tvornost skupinskemu duhovnemu delu.

Vse navedeno Kocenovo obširno delo je bilo opravljeno v enem samem dobrem desetletju. Šele Hölzl v Olomoucu je Kocena pridobil za kartografsko delo. Kocen pa je prišel v Olomouc jeseni 1859. in 1870. je bil zaradi bolezni že predčasno upokojen. Po upokojitvi se je takoj preselil na Dunaj, kjer je živel v predmestju Hernalsu. Dunaj ga je pritegoval predvsem tudi zaradi Hölzlove založbe, ki se je medtem preselila tja in pustila v Olomoucu samo podružnico. Njegova prisotnost na Dunaju je bila koristna tudi zaradi članstva v cesarskem šolskem svetu, kjer je lahko znatno vplival na razvoj šolske geografije in odobravanje učil za vso Avstro-Ogrsko. Toda na Dunaju ga je prehitela zgodnja smrt, saj je bil star komaj 50 let.

BLAŽ KOCEN (1821—1871)

Marjan Žagar

Two years ago Slovenian and Czechoslovakian geographers celebrated 100th anniversary of death and 150th anniversary of birth of the famous geographer and cartographer Blaž Kocen. Though clergyman, and though he had never taught geography in schools in which he had been later on employed (Ljubljana, Gorica, Olomouc), he has changed the teaching of geography and its methodology a lot.

He became famous by his atlases that showed our countries in a much more detailed way than the previous ones, e. g. Geografischer Schul-Atlas in 31 Karten für Gymnasien, Real- und Handels-Schulen der Oesterreichischen Monarchie von B. Kozenn, which was published several times. He is also important for his wall-maps, and he worked on the theory and methodology of the cartography.